

Рецензія

офіційного рецензента

завідувачки кафедри сімейної медицини факультету післядипломної освіти
Львівського національного медичного університету імені Данила
Галицького

доктора медичних наук, професора
Соломенчук Тетяни Миколаївни

на дисертацію здобувача ступеня PhD кафедри соціальної медицини,
економіки та організації охорони здоров'я Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького

Козій-Бределевої Світлани Павлівни

на тему: «Медико-соціальне обґрунтування моделі попередження
споживання новітніх тютюнових виробів серед населення молодого віку»,
подану до захисту у разову спеціалізовану Вчену раду ДФ 35.600.091
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
МОЗ України, що утворена наказом № 3489-з від 17.11.2023 року для
розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань – 22 «Охорона здоров'я»,
за спеціальністю 222 – «Медицина»

1. Ступінь актуальності обраної теми.

За даними ВООЗ, куріння є причиною щорічної смерті близько 4,5 млн осіб у світі, в Україні – більше 100 тис. осіб або 13% загальної смертності. Інвалідами від хвороб системи кровообігу стають близько 14-15 осіб з кожних 10 тис. дорослого населення. Серед безпосередніх причин втрати працездатності або й життя, зумовлених курінням, – серцево-судинні захворювання, легеневі хвороби, цукровий діабет, психічні розлади, онкологічна патологія.

Запалена сигарета – це «хімічна фабрика», що продукує тисячі різноманітних хімічних елементів і їх сполук під час горіння сигаретного паперу та безпосередньо тютюну. У сигарету вони потрапляють з ґрунту під час росту тютюну та утворюються в процесі хімічних перетворень при обробці тютюнового листа. Газоподібна частина тютюнового диму містить високотоксичні хімічні компоненти, серед яких ціаністий водень, метан, летючі нітрати, ряд окислених сполук – альдегідів, фенолів, кислот тощо. Патогенність сигаретного диму значно підсилюється і його радіаційною

токсичністю, оскільки в складі деяких сортів тютюну є радіоактивні сполуки калію, урану, телурію, полонію, стронцію. Вважається, що за своїм складом і основним фізико-хімічним параметрам сигаретний дим дуже нагадує зварювальний аерозоль, а його токсичність в 4,5 рази перевищує токсичність вихлопів автомобільного транспорту.

Незважаючи на те, що більшості курців добре відома шкода від куріння (зокрема, про це написано на кожній пачці сигарет), його поширеність у світі, і в Україні суттєво не зменшується, а серед людей молодого віку і жінок навіть зростає. Основна причина цього - розвиток тютюнозалежності, пов'язаної з вмістом в тютюні нікотину, який викликає ефект задоволення з подальшим ефектом звикання. Крім того, як свідчить звіт ВООЗ про глобальну тютюнову епідемію 2021 року, збільшується поширеність новітніх форм споживання тютюну, зокрема таких, як electronic nicotine delivery systems (ENDS), IQOS тощо, зважаючи на пропаганду безпечності таких форм куріння та активного менеджменту їх виробників. Зокрема, у США вже третина від всіх курців є споживачами саме такого виду куріння.

Внаслідок агресивної реклами та можливості використання у місцях, де куріння класичних сигарет заборонено, серед молоді зростає споживання новітніх тютюнових виробів – приладів для електричного нагрівання та електронних сигарет з нікотином. На жаль, інформація щодо несприятливого впливу таких видів куріння, яка в останні декілька років опублікована в науковій літературі, - невтішна: дослідники виявляють не тільки прояви дисфункції, але й структурні ураження клітин і тканин органів дихання, серцево-судинної системи, нервової, імунної систем тощо. Тому дослідження поширеності та попередження широкого використання не лише класичних, але й новітніх видів куріння (зокрема, ЕСН, ТВЕН) в Україні є вкрай актуальними.

Мета дисертаційного дослідження полягала на підставі результатів комплексного медико-соціального аналізу науково обґрунтувати та розробити концептуальну модель попередження споживання новітніх тютюнових виробів серед населення молодого віку з експертним визначенням її

прийнятності - шляхом вивчення поширеності споживання тютюнових виробів, мотивації молоді щодо їх використання і ступеня нікотинової залежності, особливостей медико-соціального портрету користувачів новітніх і класичних форм споживання тютюну, аналізу та вдосконалення нормативних та правових аспектів державних заходів попередження та зменшення вживання тютюнових виробів в Україні.

Таким чином, враховуючи науково-теоретичне, практичне та соціальне значення фактору куріння в українській популяції, вважаю, що тема і мета представленої роботи є актуальною як для сучасної науки, громадського здоров'я та суспільства в цілому.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна, повнота викладу в опублікованих працях.

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань автором дисертаційної роботи проведено декілька соціологічних та аналітичних досліджень: 1) дослідження поширеності споживання тютюнових виробів серед молодого населення Львівської області - методом анонімного опитування репрезентативної вибірки з 410 осіб; 2) вивчення медико-соціологічного та поведінкового портрету курця - методом анонімного опитування 817 осіб віком 18-44 років з наступним визначенням ступеня нікотинової залежності (тест Фагерстрема) та типу поведінки курця (анкета Хорна) у двох фокус-групах (96 респондентів - курців ЕСН та 93 респонденти - курці ТВЕНів); 3) аналітичне дослідження законодавчої та нормативної бази щодо попередження тютюнопаління методом експертного опитування 32 юристів; 4) розробка моделі попередження споживання новітніх тютюнових виробів серед населення молодого віку.

Дизайн дослідження передбачав використання комплексу сучасних методів: бібліосемантичного, соціологічного, медико-статистичного, а також методів системного підходу та аналізу, економічного аналізу, концептуального моделювання та експертних оцінок.

Враховуючи вдало опрацьований дизайн дослідження, достатній обсяг первинного матеріалу та комплекс сучасних методів автору представленої дисертаційної роботи вдалось повністю виконати поставлені завдання та досягти мети дослідження, а також отримати нові чи суттєво доповнити вже відомі дані. Зокрема, 1) доведено, що серед населення віком 18-44 років Львівщини кожен третій опитаний курить, а кожен десятий є споживачем ТВЕНів або ЕСН; 2) встановлено, що більшість респондентів (76,92% курців НТВ) не можуть верифікувати причину початку куріння; при цьому мотивацією для початку використання НТВ для більшості (72,92%) з них була заміна куріння традиційних сигарет; 3) при вивченні результатів тестування за опитувальником Фагерстрема з'ясувалось, що у курців новітніх форм споживання тютюну ступінь ніотинової залежності не нижчий, а у курців ТВЕНу навіть вищий, ніж у курців класичних сигарет, особливо жінок; встановлено найпоширеніші типи поведінки куріння у споживачів НТВ: «Підтримка» (пов'язаний з емоційним напруженням та дискомфортом), «Гра з сигаретою» (куріння у компаніях), «Спрага» (фізична залежність від нікотину). На основі отриманих даних розроблено організаційно-функціональну модель попередження споживання НТВ серед людей молодого віку.

Загалом, положення дисертації обґрунтовані, висновки відповідають меті і поставленим завданням дослідження. Результати роботи достатньо представлені на науково-практичних конференціях, а також висвітлені у публікаціях. За матеріалами дисертації опубліковано 9 наукових праць, з них: 4 статті у наукових фахових виданнях, у тому числі 1 – у міжнародному фаховому виданні (Scopus); 1 методична рекомендація та 4 друкованих праці, що відображають апробацію матеріалів дисертації.

Таким чином, дисертаційне дослідження Козій-Бределевої Світлани Павлівни виконане на достатньому науково-методичному і методологічному рівні. Положення дисертації, висновки і практичні рекомендації, які виносяться на захист, відповідають фактичному матеріалу, є логічними та

аргументованими, містять наукову новизну і мають вагоме теоретичне, практичне і соціальне значення.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Результати дослідження доповнюють теорію соціальної медицини та громадського здоров'я в частині сучасних знань про споживання новітніх методів тютюнокуріння. З точки зору практики авторкою дослідження вивчено поширеність тютюнокуріння серед молоді у Львівській області; виявлено комплекс соціально-психологічних чинників та особливостей медико-соціального портрету користувачів новітніх форм споживання тютюну, які сприяють чи ініціюють вживання ними цих тютюнових виробів. Отримані дані стали підставою для формування та впровадження організаційно-функціональної моделі попередження споживання новітніх тютюнових виробів серед населення молодого віку; розробки методичних рекомендацій з організації профілактики споживання новітніх тютюнових виробів. Результати дослідження враховані при підготовці змін до низки державних законопроектів, які стосуються охорони здоров'я в частині попередження та зменшення вживання тютюнових виробів, а також використані при проведенні науково-консультативної роботи при опрацюванні методичних підходів щодо професійної допомоги у припиненні тютюнокуріння під час запуску роботи сайту stopsmoking.org.ua в Україні.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Структура дисертації Козій-Бределевої Світлани Павлівни, викладена українською мовою на 199 сторінках друкованого тексту, відповідає сучасним вимогам МОН України. Вона містить анотацію, зміст, перелік умовних позначень, скорочень і термінів, вступ, огляд літератури, опис матеріалів та методів дослідження, три розділи власних досліджень, висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел, що включає 196 найменувань (31

кирилицею та 165 латиницею), додатки. Результати дослідження інформативно відображені у 7 таблицях та проілюстровані 41 рисунком.

В анотації, яка представлена українською та англійською мовами, стисло викладено короткий зміст дисертації, результати дослідження та основні положення, які виносяться на захист, наведено перелік опублікованих праць за темою роботи.

У вступі дисертації автором розкрито актуальність обраного наукового напрямку, обґрунтовано доцільність проведення представленого дослідження. Мета і завдання сформульовані чітко й лаконічно. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено новизну та практичне значення результатів, зазначено особистий внесок здобувача та інформацію про апробацію роботи.

Розділ 1 «Огляд літератури» включає чотири підрозділи, у яких викладено аналіз даних літератури щодо статистики поширеності тютюнопаління та новітніх форм споживання нікотину в Україні та світі, значення пасивного куріння для здоров'я населення, особливостей та законодавчої бази регулювання ринку електронних сигарет у різних країнах світу, аналізу причин зростання використання альтернативних джерел доставки нікотину, наслідків їх впливу на стан здоров'я курців та ефективності засобів впливу на населення щодо припинення куріння у світі та в Україні. Огляд літератури добре структурований, змістовний, викликає зацікавленість в обраній темі, свідчить про ерудованість і глибоке знання дисертантом проблеми свого наукового інтересу.

Розділ 2 «Матеріали та методи обстеження» містить детальний опис об'єкту, предмету, дизайну та методів дослідження з обґрунтуванням розрахунку необхідного обсягу спостереження та формування репрезентативних вибірок для запланованих опитувань.

Розділ 3 присвячений аналізу поширеності споживання різних форм тютюнокуріння серед молодого населення Львівської області, доступності сигарет при купівлі, мотивації для початку використання альтернативних способів куріння, усвідомлення про їх негативний вплив на здоров'я, гендерних характеристик курців. У розділі представлені результати

особливостей соціально-психологічного портрету користувачів електронних сигарет з нікотином та тютюнових виробів для електричного нагрівання, який формувався на основі інформації про вік початку куріння, стать, рівень освіти, умови проживання, особливості відносин у сім'ї, ставлення до реклами, тощо. Проаналізовано ступінь ніотинової залежності, залежно від виду споживання тютюну (нікотину), віку і статі курця, а також типи поведінки куріння у користувачів новітніх тютюнових виробів.

У розділі 4 викладено результати ретельного аналізу законодавчої та нормативної бази щодо попередження тютюнокуріння на рівні ВООЗ, міжнародних угод, протоколів та директив в межах Європейського Союзу, а також законів та законопроектів України. Автором оцінено положення чинних вітчизняних законів, що покликані зменшити привабливість тютюнових виробів та посилити захист від впливу вторинного тютюнового диму, містять формулювання визначення термінів продуктам, які останніми роками стрімко заповняють український ринок споживання тютюну, наприклад, - «бездимний тютюновий виріб», «електронна сигарета», «новітній тютюновий виріб», «рідини, що використовуються в електронних сигаретах». Проаналізовані вимоги до виробництва і реалізації тютюнової продукції, електронних сигарет, бездимних тютюнових виробів, які стосуються вмісту шкідливих речовин; оформлення упаковки, зокрема, медичних попереджень споживачів; обмеження реалізації (продажу) та вживання; рекламування. Для фахової оцінки чинної законодавчої бази та перспективності і дієвості низки законопроектів, до підготовки яких долучалась авторка дослідження, були опитані 32 юристи-експерти. У розділі була проаналізована також оцінка юристів реального стану дотримання вимог антитютюнового законодавства в Україні на даному етапі.

Розділ 5 дисертації присвячений розробці комплексної Моделі попередження споживання новітніх тютюнових виробів серед населення молодого віку та обґрунтуванню необхідності її формування. Серед основних профілактичних стратегій створення такої Моделі авторка дисертації виділяє інформованість молоді про шкоду для здоров'я через спеціальні

навчальні програми та соціальну рекламу, розвиток свідомості і активності, впровадження на державному рівні фінансових важелів стримування продажу новітніх тютюнових виробів та міжгалузеву співпрацю усіх дотичних до проблеми організацій. Одним з ефективно втілених у життя фрагментів представленої Моделі є Сервіс з надання допомоги у припиненні куріння "stopsmoking.org.ua", який було розроблено в межах ініціативи громадської організації «Життя» в рамках спільного проекту Міністерства охорони здоров'я України та Бюро ВООЗ, за підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва «Неінфекційні захворювання (НІЗ): профілактика та зміцнення здоров'я в Україні». Автор роботи під час запуску роботи сайту stopsmoking.org.ua в Україні надавала науково-консультативну роботу при опрацюванні методичних підходів щодо професійної допомоги у припиненні тютюнокуріння.

Аналіз даних літературних джерел представлений у кожному розділі власних досліджень, який дозволив глибоко проаналізувати власні результати у співставленні з даними сучасної літератури, підвести підсумки роботи, навести аргументоване обґрунтування виявленим закономірностям і фактам. Викладена у розділі інформація свідчить про глибоке осмислення обраної для власного дослідження наукової проблеми із врахуванням дискусійних питань та перспективних напрямків подальших досліджень.

Висновки та практичні рекомендації відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційної роботи.

Список використаних джерел оформлений згідно бібліографічних вимог та містить достатню кількість сучасних літературних посилань.

У додатках представлені акти впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчально-педагогічний процес та практичну роботу закладів охорони здоров'я.

Таким чином, дисертаційна робота Козій-Бределевої Світлани Павлівни відповідає існуючим вимогам та є завершеним науковим дослідженням, результати якого становлять наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення.

5. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Результати представленої дисертаційної роботи можуть бути рекомендовані до впровадження (а деякі аспекти уже впроваджені): 1) на державному рівні - при підготовці змін до низки профільних законопроектів; 2) в якості науково-консультативної роботи при опрацюванні методичних підходів щодо професійної допомоги у припиненні тютюнокуріння на базі інтернет-ресурсів; 3) у наукову і навчальну роботу кафедр ЗВО, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Медицина», проводять навчальну діяльність з метою підвищення кваліфікації лікарів-інтерністів (кардіологів, терапевтів, сімейних лікарів), організаторів ОЗ, психотерапевтів, педагогічних працівників закладів освіти різних рівнів тощо.

6. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Представлена дисертаційна робота за актуальністю обраної теми, обсягом проведених досліджень, новизною, обґрунтованістю висновків, теоретичним і практичним значенням в цілому заслуговує на позитивну оцінку. Водночас, в процесі рецензування дисертаційної роботи виникли деякі зауваження.

1. У результатах дисертаційної роботи дисертантка детально проаналізувала соціально-психологічний портрет курців електронних сигарет з нікотином та тютюнових виробів для електричного нагрівання. Для порівняння логічно було б представити у детальному описі також і соціально-психологічний портрет курців звичайних класичних сигарет. Це ж стосується також аналізу типів поведінки куріння.

2. При аналізі відповідей експертів – юристів та науково-педагогічних працівників кафедр соціальної медицини доречно було б врахувати також і їхнє особисте ставлення до куріння взагалі та використання новітніх видів споживання нікотину (в т.ч. тютюну).

3. Окремі висновки у дисертації (особливо 5 висновок) є надто громіздкими і потребують більш стислого викладу.

4. У дисертації відсутній окремий розділ узагальнення та обговорення результатів, можливо тому, що практично в кожному розділі дисертантка наводила посилання на відповідні джерела літератури при аналізі своїх даних.

5. Крім того, звертають на себе увагу окремі невдалі вислови, поодинокі «механічні» орфографічні чи граматичні помилки.

Загалом, виявлені зауваження не є принциповими і не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження.

В якості наукової дискусії хотілось би отримати відповідь на **наступні запитання**:

1. Чи могли б Ви коротко охарактеризувати соціально-психологічний портрет курців класичних сигарет і як він відрізняється від такого у споживачів новітніх засобів куріння.
2. Чи проводились Вами опитування щодо особистого ставлення до куріння серед експертів-юристів та науково-педагогічних працівників - фахівців галузі соціальної медицини?
3. Чим Ви можете пояснити те, що у курців новітніх форм споживання тютюну ступінь ніотинової залежності не нижчий, а у курців ТВЕНу навіть вищий, ніж у курців класичних сигарет, особливо жінок?
4. Чи є у Вас якісь результати ефективності представленої у 5 розділі Моделі попередження споживання новітніх тютюнових виробів серед населення молодого віку, окрім експертної думки. Чи може вона бути використана для всіх інших вікових категорій курців? Яка роль сімейних лікарів у цій моделі?

6. Відсутність порушень академічної доброчесності.

Рукопис дисертації Козій-Бределевої Світлани Павлівни перевірено на плагіат. Згідно експертного висновку Комісії з виявлення та запобігання академічного плагіату у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького унікальність роботи станом на 14.11.2023 становить 96,8%. Таким чином, дисертаційна робота Козій-Бределевої Світлани Павлівни є оригінальною завершеною науковою працею.

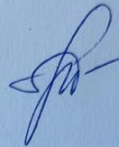
8. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Козій-Бределевої Світлани Павлівни «Медико-соціальне обґрунтування моделі попередження новітніх методів споживання тютюнових виробів серед населення молодого віку в Львівській області» є оригінальною завершеною науковою працею, основні положення якої відображені у достатній кількості опублікованих праць у фахових вітчизняних і зарубіжному виданнях, та обговорені на медичних форумах різних рівнів. Робота містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують актуальну проблему сучасної медицини – обґрунтування та розробку моделі попередження споживання новітніх тютюнових виробів серед населення молодого віку. Результати дисертаційного дослідження доповнюють теорію соціальної медицини та громадського здоров'я в частині сучасних знань про поширеність та заходи запобігання споживання новітніх методів тютюнокуріння.

Дисертаційна робота Козій-Бределевої Світлани Павлівни за актуальністю теми, науковою новизною, теоретичною та практичною цінністю відповідає вимогам, що передбачені «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., відносно дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017

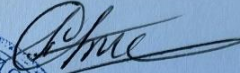
р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», а її автор Козій-Бределева Світлана Павлівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 «Медицина» в галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

Офіційний рецензент:
Завідувачка кафедри сімейної
медицини ФДПО Львівського
національного медичного університету
імені Данила Галицького
доктор медичних наук, професор

Т. М. Соломенчук

Вчений секретар

С.П. Ягело

